

Jens Andersen

DEZE DAG, EEN LEVEN

De biografie van Astrid Lindgren

Uit het Deens vertaald door
Lammy Post-Oostenbrink en Kor de Vries

Uitgeverij Ploegsma Amsterdam

INHOUD

Fanmail voor de schrijfster •	9
À la garçonne •	21
De mysteries van de voortplanting •	57
De allee van de hoop •	91
Jouw kinderen zijn jouw kinderen niet •	132
Moeders aller landen, verenigt u! •	175
Revolutie in de kinderkamer •	215
Treurvogels en zangvogels •	261
Poëzie van de lichte nachten •	306
De strijd om de fantasie •	354
Ik heb in mijn eenzaamheid gedanst •	398
Dankwoord •	452
Bronvermelding •	454
Namenregister •	459
Astrid Lindgrens werk •	464

FANMAIL VOOR DE SCHRIJFSTER

In de loop van de jaren zeventig van de vorige eeuw werd het steeds drukker op het postkantoor op de hoek van de Dalagatan en de Odengatan in Stockholm. Dat kwam door een oudere dame die op zo veel andere oudere dames leek die je in dit deel van de stad, in Vasastan, op straat, in het park, in de supermarkt of in de konditorei kon tegenkomen. Jarenlang werd er elke dag een handvol brieven door de brievenbus van deze oudere dame geduwd. Maar toen ze in 1977, 1987 en 1997 een kroonjaar vierde, belde de postbode bij de Dalagatan 46 aan om postzakken vol pakjes en brieven met postzegels vanuit de hele wereld af te leveren. Als alle post gelezen en beantwoord was, werd die in kartonnen dozen op zolder bewaard. Niet alleen gelukwensen en kleurrijke kindertekeningen werden gekoesterd, maar ook goudomrande groeten van staatslieden en koninklijke hoogheden en gewone brieven van mensen die graag een handtekening wilden, om geld of andere financiële hulp vroegen of morele steun zochten voor een bepaalde politieke kwestie.

De meesten van de mensen die de op 14 november 1907 geboren Astrid Lindgren door de jaren heen schreven, wilden vooral hun enthousiasme en bewondering spontaan onder woorden brengen en vaak maakten ze van de gelegenheid gebruik om de schrijfster een paar vragen te stellen. Die vragen waren niet altijd even onschuldig zoals die van een groep op een Zweedse crèche, die wilde weten of paarden echt ijs aten, en de negenjarige Kristina uit Järfälla, die zich afvroeg hoe Pippi's vader in de tv-serie flessenpost kon versturen als

hij in de gevangenis zat. Er zaten tussen de stapels brieven ook veel bijdehante vragen van volwassenen: loodgieter Karlsson uit Kalmar vroeg toestemming om zijn firma 'Karlsson van het dak' te noemen, een boseigenaar in Jämtland informeerde of de schrijfster, die erg veel van de natuur hield, misschien interesse had om een paar hectare naaldbos te kopen en een man die een gevangenisstraf uitzat voor de moord op zijn echtgenote schreef naar Astrid Lindgren in de Dalagatan omdat hij wilde weten of ze misschien zijn levensverhaal wilde optekenen.

Vele van de vijftienzeventigduizend brieven die de bekende, populaire schrijfster tot haar dood in januari 2002 ontving, en die tegenwoordig in het Astrid Lindgren-archief in de Koninklijke Bibliotheek in Stockholm liggen, waren van zeer persoonlijke aard. Als het om de moeder van Pippi en Emiel ging, bestonden er blijkbaar geen grenzen tussen privé en openbaar die je hoefde te respecteren. De oudere Astrid Lindgren werd in heel Scandinavië gezien als *kloka gumma*, de wijze oude vrouw, een zielzorger bij wie je je hart kon luchten en wie je om raad kon vragen bij tegenslagen in het leven. Zo was er bijvoorbeeld een vrouw onder de brieven schrijvers die graag wilde dat 'Astrid' bemiddelde bij een bittere burenruzie, terwijl een ander wilde weten hoe ze met haar lastige oude moeder moest omgaan. Weer iemand anders bestookte de welgestelde kinderboekenschrijfster veertien jaar lang met bedelbrieven. Maar liefst tweeënzeventig in totaal werden er verstuurd, elk met gedetailleerde verzoeken om financiële ondersteuning voor brillen, autoreparaties, loodgietersrekeningen, gokschulden en nog veel meer. Vanuit het buitenland schreef een Oostenrijkse man, die al heel lang een nieuw huis wilde, om te vragen of de moeder van Pippi hem een flink geldbedrag in dollars wilde schenken zodat hij de Villa Kakelbont van zijn dromen kon kopen. Uit Denemarken kwamen met kerst veertig jaar lang brieven van een vader die van alles vertelde over zijn gezin en die er altijd aan dacht om een aantal zelf door zijn kinderen gebakken koekjes mee te sturen. Vanuit Hässelby, een voorstad van Stockholm, werd ze getraakteerd op

een waar bombardement aan liefdesbrieven. Ze werden gestuurd door een oudere man die pas zijn voelhoorns introk toen de uitgever van de weduwe Lindgren zich ermee bemoeide en dreigde de halsstarrige vrijer aan te geven bij de politie.

De fanmail neemt het grootste deel van het archief in en is een bewijs van de enorme betekenis die haar oeuvre – boeken, films en tv-series – altijd heeft gehad. Vanaf de verschijning van de baanbrekende Pippi-boeken in de jaren veertig namen de brieven toe en rond 1960 werden die nogal een last voor de ijverige schrijfster en drukbezette redacteur, die haar eigen boeken's ochtends en in de vakanties schreef, elke middag naar de uitgeverij ging en 's avonds de boeken en manuscripten van anderen las. Maar in de jaren zeventig, toen Astrid Lindgren als redacteur met pensioen ging, nam de stroom brieven voor de Dalagatan 46 pas echt lawine-achtige proporties aan. Het gevolg was dat Lindgren begin jaren tachtig een privésecretaresse in dienst nam om de omvangrijke correspondentie met al haar fans te regelen. Dit had drie oorzaken: de uitgave van *De gebroeders Leewenhart* (1973), de zogenaamde Pomperipossa-kwestie (1976) toen Astrid Lindgren tegen de Zweedse belastingpolitiek in opstand kwam en de toekenning van de Vredesprijs van de Duitse boekhandelaren (1978) waarbij de pacifistische Lindgren midden in de periode van wapenvermindering haar dankwoord gebruikte om te benadrukken dat de strijd voor een langdurige wereldvrede in de kinderkamer begon: met de opvoeding van de komende generaties.

Karin Nyman, de dochter van Astrid en Sture Lindgren die in mei 1934 in Stockholm werd geboren, was een halve eeuw lang getuige van de groeiende cultus rond het werk en de persoon van haar moeder. Ze vertelt dat mannen en vrouwen van alle leeftijden niet alleen brieven schreven, maar Astrid Lindgren ook belden of zelfs op de voordeur aan de Dalagatan klopten. Vaak alleen maar omdat ze de schrijfster graag een hand wilden geven en hun dankbaarheid wilden uiten voor het plezier en de troost die ze in de fantasiewereld van de schrijfster hadden gevonden. Hieronder bevonden zich een heleboel

Als midden jaren tachtig het gezichtsvermogen van Astrid Lindgren steeds verder achteruitgaat en ze hulp nodig heeft bij het dagelijks lezen van de vele brieven, helpt niet alleen haar privésecretaresse Kerstin Kvint, maar ook haar dochter Karin Nyman (l.) met het verwerken van de enorme hoeveelheden post aan de schrijfster. (Foto: Erwin Neu)

jonge mensen uit het buitenland, vertelt Karin Nyman, die Astrid schreven en haar directe hulp vroegen:

‘Het waren ongelukkige Duitse kinderen die wilden verhuizen naar het Zweden waarover ze in haar boeken hadden gelezen, naar Bolderburen of het eiland Zeekraai. Dat stelde Astrid voor een groot probleem, zij die altijd alles op de beste manier wilde regelen voor iedereen met wie het niet goed ging, want hier kon ze niet echt iets aan veranderen.’

Vaak lag er een gestrand huwelijk, gebrek aan zorg of een te grote emotionele afstand tussen ouders en kinderen ten grondslag aan dit soort lange, wanhopige kinderbrieven. Zo schreef bijvoorbeeld in 1974 een ongelukkige Duitse tiener Astrid Lindgren en vroeg om hulp. Geïnspireerd door Lindgrens boeken had het jonge meisje zich-

zelf Zweeds geleerd en nu vertelde ze over haar vader, die het gezin terroriseerde en die zelfs zo ver was gegaan dat hij zijn minnares bij hen in huis liet inwonen. Astrid kon die brief maar lastig van zich afzetten en kon het niet laten ernaar te verwijzen in een brief aan een Zweedse tiener, die het zeker zou goeddoen te horen met welke problemen en uitdagingen een leeftijdsgenootje in een ander land te maken had. Zoals de zesenzestigjarige Astrid Lindgren schreef:

'...er is kennelijk niemand in heel Duitsland tot wie ze zich kan richten. Eigenlijk heeft ze geen zin meer om te leven, ze weet niet wat ze wil, ze probeert dan dit en vervolgens weer dat en is er na heel korte tijd alweer flauw van. (...) Het meisje heeft waarschijnlijk heel grote, geestelijke problemen, denk ik, maar ik kan er niet goed grip op krijgen en ik kan haar ook niet helpen. (...) Mijn hemel, wat is er toch een ellende in de wereld.'

In andere van de in totaal dertig- tot vijfendertigduizend brieven in het archief die door kinderen en jongeren uit vijftig verschillende landen zijn gestuurd, werd gevraagd of er misschien een vervolg op een bepaald boek kwam, hoe je eigenlijk een boek schreef en of *'tante Astrid'* de brieven-schrijver misschien een handje kon helpen bij een theater- of filmauditie. De droom om de ster in een volgende Astrid Lindgren-verfilming te worden was ook een belangrijk bestanddeel van een nogal bijzondere brief die in het voorjaar van 1971 op de mat van het appartement in de Dalagatan viel. De brief was afkomstig van de twaalfjarige Sara Ljungcrantz, die in een klein dorp in Småland woonde, en boven aan de eerste bladzijde van de expressieve brief met verschillende handschriften en een overvloed aan uitroptekens stond: *'Wil je mij GELUKKIG maken?'*

Deze vraag was het begin van een lange briefwisseling tussen de oudere, wereldberoemde schrijfster in de nadagen van haar carrière en een ontworteld, bedachtzaam Zweeds meisje dat zich in veel situaties in het leven buitengesloten voelde en dat moeite had een tiener te zijn. Aan het begin van de correspondentie, die in boekvorm

is uitgegeven onder de titel *Dina brev lägger jag under madrassen* (Je brieven leg ik onder mijn matras, vert.), valt te lezen dat Astrid Lindgren de twaalfjarige Sara Ljungcrantz graag wil helpen, maar dat de drieënzestigjarige schrijfster eerst een oordeel over het temperamentvolle meisje wilde vormen. Sara's eerste brief viel namelijk niet zo bij Astrid in de smaak. Die bevatte een allesbehalve bescheiden wens om een casting te mogen doen, gevolgd door een veeg uit de pan voor de kinderacteurs in de meest recente Pippi-film en een heleboel kritiek op de tekeningen van Björn Berg in *Emiel is een held*. Van een gering gevoel voor eigenwaarde leek het meisje geen last te hebben, al was het dat nu juist wat ze diep vanbinnen probeerde te verwoorden.

Astrid Lindgrens eerste brief aan Sara was daarom kort en afstandelijk. In wezen was het antwoord een afstraffing die het meisje tijdens het lezen van de brief zulke rode oren van schaamte bezorgde, dat ze de brief in de wc doorspoelde. De schrijfster van een aantal van Sara's lievelingsboeken had haar herinnerd aan het gevaar van jaloezie, om vervolgens te vragen of Sara misschien zelf kon bedenken waarom ze zo weinig vriendinnen had, vaak alleen was en zich eenzaam voelde.

Juist 'eenzaamheid' – dit in de Scandinavische cultuur getaboeïseerde, negatief geladen begrip dat lastig onder woorden te brengen is, hoewel we allemaal het gevoel kennen en in de loop van ons leven op verschillende manieren alleen proberen te zijn – werd in de daaropvolgende jaren een rode draad in de briefwisseling tussen de eenzame tiener en de eenzame schrijfster. Astrid Lindgren kon in de jaren zeventig terugkijken op een leven waarin ze als kind, jonge vrouw, alleenstaande moeder, echtgenote, weduwe en kunstenaar allerlei meningen had gevormd over hoe het was om aan je lot te worden overgelaten en op je eigen gezelschap aangewezen te zijn. De ene keer was ze bang voor die eenzaamheid en de andere keer verlangde ze er hartstochtelijk naar. De vrouw, die in het verlengde van de Smålandse lijfspreuk van haar familie '*Vi sä'r inget utåt*' (We zeggen niks naar buiten, vert.) altijd paal en perk stelde aan wat de publieke opinie wel

en niet hoefde te weten over de persoon achter de schrijfster Astrid Lindgren, vertelde vaak verrassend openhartig over de eenzaamheid in haar privéleven als iemand ernaar vroeg. Zoals bijvoorbeeld in de jaren vijftig in een interview met een Zweedse krant toen een journalist wilde weten hoe Astrid Lindgren omging met het plotselinge verlies van haar man in 1952. Haar antwoord luidde:

‘In de eerste plaats wil ik met mijn kinderen samen zijn. Dan wil ik met mijn vrienden samen zijn. En verder wil ik met mezelf samen zijn. Geheel en al mezelf. De mens heeft een broze, armzalige verdediging tegen dat waarmee het leven je om de oren kan slaan als hij of zij niet geleerd heeft om alleen te zijn. Dat is bijna het allerbelangrijkste.’

Astrid Lindgrens vaste overtuiging dat de mens alle stadia van het leven alleen zou moeten kunnen doorbrengen, werd ook een centraal punt in haar voorzichtig adviserende brieven aan Sara die niet goed overweg kon met familieleden, klasgenoten, leraren en psychologen en die zich ook niet prettig voelde in haar eentje. Toen Astrid Lindgren in Sara’s eerste vier à vijf brieven langzaam maar zeker iets van zichzelf herkende in de gevoelens van het jonge meisje dat zich – zoals ze schreef – ‘eenzaam, vergeten en onrechtvaardig behandeld voelde’ begon de ouder wordende schrijfster een tipje van de sluier van haar eigen moeilijke jeugd op te tillen:

‘Ach, ik hoop toch zo dat jij gelukkig mag worden zonder al te veel tranen op je wangen. Maar het is goed dat je kunt voelen, je je zorgen kunt maken om anderen en treurige gedachten hebt, juist daardoor voel ik me zo met je verwant. De zwaarste perioden in een mensenleven, volgens mij, zijn de vroege jeugd en de ouderdom. Ik herinner me mijn eigen jeugd als verschrikkelijk melancholiek en moeilijk.’

Sara bewaarde alle brieven van Astrid Lindgren onder haar matras. Het waren lange brieven waarin ze nooit neerbuigend tegen de jonge

Twee tieners met vijftig jaar verschil. In de briefwisseling met Sara Ljungcrantz in de jaren zeventig ziet Astrid Lindgren een glimp van zichzelf als jong, onaangepast meisje in Vimmerby in het begin van de jaren twintig. (Foto's: privébezit/Saltkråkan)

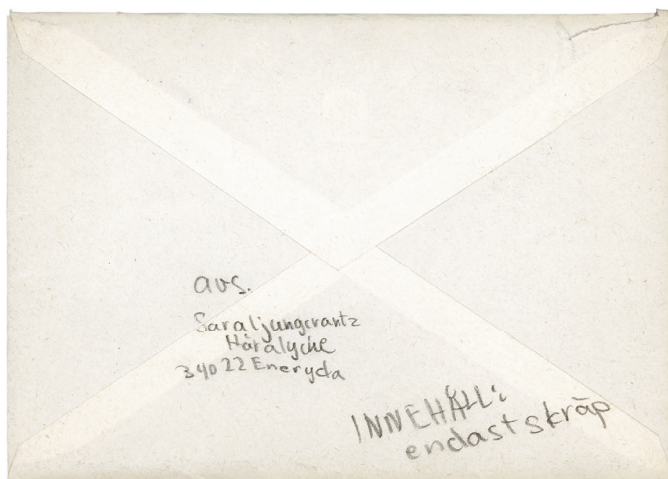
ontvanger sprak, maar solidair bleef met de met problemen en conflicten gevulde werkelijkheid van het meisje en die tegelijkertijd de onaangepaste jonge persoon weerspiegelden die Astrid zelf was geweest toen ze nog Ericsson heette. Een intelligente, zwaar melancholieke, opstandige, smachtende en over haar identiteit onzeker zijnde tiener in een afgelegen plattelandstadje in de jaren twintig. Deze stapsgewijze herbeleving van haar eigen jeugd laaide in het voorjaar van 1972 in alle hevigheid op toen Sara in een bijzonder dramatische brief vertelde over een kort verblijf in een psychiatrische jeugdkliniek waarin ze was opgenomen vanwege haar angstaanvallen en herhaaldelijke ruzies met haar familie. Nooit eerder had Sara zich zo 'lelijk, dom, gek en lui' gevoeld, schreef ze. Astrid Lindgren antwoordde per kerende post. Ze begon haar meelevende brief met de meevoelende

woorden 'Sara, mijn Sara', die net als de titel van de roman *Mio, mijn Mio* tot ieder kind gericht konden worden dat zowel letterlijk als figuurlijk alleen op een bankje in een leeg park zat:

“Lelijk, dom, gek, lui,” noem je jezelf in je brief. Dat je niet dom en niet gek bent, weet ik zeker uit je brieven; hoe het met dat andere zit, daarover kan ik me natuurlijk niet uitlaten. Maar als je dertien jaar bent, denk je altijd dat je lelijk bent, ik was er op die leeftijd van overtuigd dat ik het lelijkste meisje van de hele wereld was en dat niemand ooit verliefd op mij zou worden – maar in de loop der tijd ontdekte ik dat het niet zo erg was als ik dacht.’

De briefwisseling tussen de twee bereikte haar hoogtepunt toen *De gebroeders Leeuwenhart* in 1973-1974 verscheen en Astrid Lindgren het met van alles en nog wat vreselijk druk had. Niet alleen met interviews en lezingen in binnen- en buitenland, maar ook een reeks sterfgevallen van mensen met wie ze haar hele leven een hechte band had gehad. In de allereerste plaats haar iets oudere broer Gunnar, in hun jeugd haar innig trouwe vriend van het andere geslacht, bij wie Astrid haar onstuimige meisjeshart kon luchten in brieven die vaak vol galgenhumor stonden. Te midden van al het verdriet in 1974 om Gunnars veel te vroege dood leek het alsof iedereen overal ter wereld met de schrijfster over *De gebroeders Leeuwenhart* wilde discussiëren.

Ook Sara. Ze had per post een aan haar opgedragen exemplaar van het boek ontvangen, had zich er meteen op gestort en had vervolgens een 'stomme' recensie in de Zweedse krant *Dagens Nyheter* gelezen zoals ze troostend aan Astrid schreef. Hoe kon je niet houden van een boek dat zo waanzinnig spannend en tegelijkertijd zo hartverwarmend en troostrijk was? Daar had Astrid Lindgren geen antwoord op. Ze had daarentegen wel een mening over iets anders dat in de winter van 1973-1974 in Sara's brieven ter sprake kwam en dat was het nieuws dat het inmiddels vijftienjarige meisje verliefd was geworden op een van haar leraren. Het leven en de liefde waren

In Sara's brieven en enveloppen met informatie als 'inhoud: alleen afval' kwam het geringe gevoel voor eigenwaarde van het meisje tot uitdrukking. Iets wat Astrid Lindgren instinctief begreep en op 12 juni 1975 schreef ze haar jonge penvriendin: 'We willen allemaal dat er van ons wordt gehouden, dat is gewoon zo, en ik denk dat veruit de meeste zeer jonge meisjes enorm twijfelen of dat binnen hun bereik ligt.' (Foto: Kungl. biblioteket/Saltkråkan)

langzaam zo ingewikkeld geworden voor Sara dat ze op een apart blaadje bij een brief aan Astrid in december 1973 probeerde zichzelf te analyseren:

'Ik heb lang nagedacht over de reden dat ik niet echt leefde. Ik ben in mijn overpeinzingen bij valsheid en een verloren identiteit uitgekomen. Ik wilde immers zo graag mezelf zijn. Maar wie was ik? Ik denk niet dat ik één iemand ken die zichzelf is.'

Astrid Lindgren was zo gefascineerd door Sara's brief dat ze op oudejaarsavond, waarop ze doorgaans alle feesten afzegde en van haar eenzaamheid genoot bij de muziek van Beethoven en Mozart, een goed

boek en de gebruikelijke nieuwjaarsnotities die op het voorbijgane jaar terugkeken, Sara's brief beantwoordde. Zittend achter haar type-machine liet ze tijdens de laatste uren van het jaar haar gedachten de vrije loop. Terug in de tijd, naar haar jeugd in Vimmerby: *'Als ik lees wat je over jezelf schrijft, heb ik het idee dat ik veel dingen herken waarover ik zelf liep te piekeren toen ik zo oud was als jij.'* Vooral het filosofische begin van Sara's analyse, dat ging over de menselijke onwil om zijn ware ik te tonen, wilde Astrid Lindgren graag becommentariëren:

'Nee, daar heb je volkomen gelijk in! Geen enkel mens stelt zich volledig en totaal open, al wil hij dat nog zo graag. Iedereen zit opgesloten in zijn eigen eenzaamheid. Iedereen is eenzaam, ook al hebben velen zo veel mensen om zich heen dat ze het niet doorhebben of merken. Tot op een mooie dag... Maar jij bent verliefd en dat is een heerlijke toestand.'

Het andere waardoor Astrid Lindgren zo werd gegrepen in Sara's zelf-onderzoekende kerstbrief was haar beschrijving van de verliefdheid op haar leraar. Lindgren vermeed zorgvuldig een moralistische of waarschuwendende wijsvinger op te steken. In plaats daarvan schreef ze, en dat herhaalde ze in verschillende brieven, dat liefde het beste medicijn ter wereld is tegen angst en onzekerheid: *'Een verliefdheid, zelfs als die "ongelukkig" is, versterkt het levensgevoel, dat staat buiten kijf.'*

Sara Ljungcrantz en Astrid Lindgren ontmoetten elkaar nooit in levende lijve en dichter tot elkaar dan in de brieven uit de jaren 1972-1974 kwamen ze niet. Afgezien van een brief in 1976 waarin de inmiddels zeventienjarige Sara vertelde wat ze had gehad aan het herlezen van Astrids drie boeken over de jonge Kati uit de Kaptensgatan die in de jaren 1950-1953 het licht hadden gezien. De trilogie over het jonge meisje dat op reis gaat naar de Verenigde Staten, Italië en Parijs had Sara zin in het leven en zin in reizen gegeven, maar ze wilde de auteur vragen of Astrid Lindgren als achttien-, negentienjarige zelf model had gestaan voor de hoofdpersoon in het boek: *'Voelde jij je echt als Kati, toen je jong was?'*

De twintigjarige Kati is de hoofdpersoon en ik-verteller in Astrid Lindgrens drie boeken: Kati in Amerika, Kati in Italië en Kati in Parijs, die in Zweden respectievelijk in 1950, 1952 en 1953 verschenen. (Foto: Jens Andersen)

Deze relevante vraag deed de achtenzestigjarige Astrid Lindgren denken aan iets wat ze had gevonden toen ze bezig was geweest met het opruimen van een paar lades en een aantal brieven en vergeelde papiertjes uit het zware jaar 1926 tegenkwam, toen ze gedwongen werd het huis uit te gaan:

'Ik vond een stukje papier (...) dat ik had geschreven toen ik ongeveer zo oud was als jij, hij zat bij een brief en dit stond erop: Life is not so rotten as it seems. Maar ik vond – net als jij – dat het leven rampzalig was. Dus het kan best zijn dat de Kati-boeken wat "leugenachtig" (Sara's uitdrukking, red.) waren als je verwacht dat in die boeken wordt weergegeven hoe het is om echt jong te zijn. Maar het was Kati gelukt om een beetje volwassener te worden, ze was niet meer zo heel jong. Toen ik een jaar of negentien, twintig was, wilde ik mezelf voortdurend van het leven beroven en ik woonde samen met een meisje dat dat nog veel liever wilde (...) Maar later begon ik me langzaam maar zeker aan te passen en vond ik het leven best aangenaam. Nu, op mijn huidige hoge leeftijd vind ik het, met het oog op hoe de wereld er nu uitziet, bijzonder lastig om gelukkig te zijn en ik troost me met de gedachte dat ik niet langer jong ben. God, wat een opbeurende brief wordt dit. Ontdek ik opeens. Neem me niet kwalijk! (...) Tot kijk, Sara. Life is not so rotten as it seems.'